

Finansdepartementet

Skatte- och tullavdelningen

**Promemoria om vissa skattefrågor vid
utbetalning från pensionsförsäkring**

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
1 Lagtext.....	4
2 Bakgrund	6
2.1 Livförsäkringar	6
2.2 Inkomstbeskattning av livförsäkring.....	6
2.3 Livförsäkringsverksamheten.....	8
2.3.1 Allmänt om försäkringen.....	8
2.3.2 Försäkringens värde före försäkringsfallet	8
2.3.3 Utbetalade belopp efter försäkringsfall	10
2.3.4 Sänkning av påbörjade utbetalningar.....	11
3 Överväganden och förslag.....	12
3.1 Utbetalningarnas storlek	12
3.2 Särskilt om villkorad återbäring.....	14
3.3 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser.....	16
4 Effekter för offentliga finanser.....	16
5 Författningskommentar	17

Sammanfattning

En försäkring är en pensionsförsäkring om den uppfyller vissa villkor i 58 kap. inkomstskattelagen (1999:1229). Ett av villkoren innebär att pensionen när det gäller ålders- och efterlevandepension under de första fem åren skall betalas ut med samma belopp vid varje utbetalningstillfälle eller med stigande belopp. Detta villkor har kommit att tillämpas så att det för traditionella livförsäkringar endast gäller det i försäkringsavtalet garanterade beloppet. Återbäring eller motsvarande andel av överskott har alltså inte ansetts omfattas av villkoret.

Om villkoret bara skulle gälla garanterade belopp öppnar det för livförsäkringar som inte behöver ha ett egentligt pensionssyfte i och med att engångsutbetalningar av tilläggsbelopp, på grund av andel i överskott, skulle vara möjliga. För att förhindra att tillämpningen leder till ett kringgående av pensionssyftet, föreslås i promemorian att påbörjade utbetalningar av ålders- och efterlevandepension inte får sänkas under de första fem åren i förhållande till den senaste gjorda utbetalningen. Detta oberoende av om det avser garanterade belopp eller tilläggsbelopp i form av återbäring eller annan andel i överskott. Undantag föreslås dock för sådana förändringar av pensionsbeloppen som beror på värdeutvecklingen av underlaget för villkorad återbäring.

De nya bestämmelserna föreslås gälla från den 1 januari 2005 och tillämpas på försäkringsavtal som ingås efter ikraftträdandet samt på äldre försäkringsavtal där utbetalningar påbörjas fr.o.m. den 1 januari 2007.

1 Lagtext

Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)

Härigenom föreskrivs att 58 kap. 11, 14 och 15 §§ samt rubriken närmast före 15 § inkomstskattelagen (1999:1229) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

58 kap.

11 §

Ålderspension får inte betalas ut under kortare tid än fem år. Om utbetalningarna skall upphöra när den försäkrade fyller 65 år, får pensionen dock inte betalas ut under kortare tid än tre år. Pensionen skall under de första fem åren betalas ut med samma belopp vid varje utbetalningstillfälle eller med stigande belopp. Pensionen skall upphöra när den försäkrade dör, även om den bestämda utbetalningstiden inte har löpt ut.

Ålderspension får inte betalas ut under kortare tid än fem år. Om utbetalningarna skall upphöra när den försäkrade fyller 65 år, får pensionen dock inte betalas ut under kortare tid än tre år. Pensionen skall under de första fem åren betalas ut med samma belopp vid varje utbetalningstillfälle eller med stigande belopp. Pensionen skall upphöra när den försäkrade dör, även om den bestämda utbetalningstiden inte har löpt ut.

Vid bedömningen av om utbetalningar sker med samma eller stigande belopp skall hänsyn tas till

1. belopp som garanterats i försäkringsavtal eller liknande, och

2. belopp som beror på återbäring eller annan andel i överskott.

För sådan ålderspension enligt allmän pensionsplan som skall upphöra under den försäkrades livstid gäller, i stället för vad som sägs i första stycket, det som anges i planen. Vad som avses med allmän pensionsplan framgår av 20 §.

14 §

Efterlevandepension får betalas ut bara så länge den efterlevande lever. Pensionen skall under de första fem åren betalas ut med samma belopp vid varje utbetalningstillfälle eller med stigande belopp.

Efterlevandepension får betalas ut bara så länge den efterlevande lever. Pensionen skall under de första fem åren betalas ut med samma belopp vid varje utbetalningstillfälle eller med stigande belopp.

Vid bedömningen av om utbetalningar sker med samma eller stigande belopp skall hänsyn tas till

1. belopp som garanterats i försäkringsavtal eller liknande, och

2. belopp som beror på återbäring eller annan andel i överskott.

Efterlevandepensionen får under den efterlevandes livstid inte upphöra förrän fem år förflutit från den försäkrades död med följande undantag:

1. Efterlevandepension till en person som avses i 13 § första stycket 1 får upphöra om denne gifter sig.

2. Om den försäkrade har dött mindre än fem år före den tidpunkt då försäkringen enligt avtalet annars skulle ha upphört att gälla, får efterlevandepensionen upphöra vid sistnämnda tidpunkt.

3. Om utbetalning av efterlevandepension till barn under 20 år har påbörjats, får pensionen upphöra när barnet fyller 20 år.

4. Efterlevandepension till barn på grund av försäkring som avses i 9 § andra stycket, skall upphöra senast när barnet fyller 20 år.

Fondförsäkringar

Fondförsäkringar och försäkringar med villkorad återbäring

15 §

För fondförsäkringar enligt 2 kap. 3 b § första stycket 3 försäkringsrörelselagen (1982:713) skall det vid bedömningen enligt 11 och 14 §§ av utbetalningarnas storlek under de första fem åren bortses från sådana förändringar av beloppen som beror på fondandelarnas kursutveckling.

Vid bedömningen enligt 11 och 14 §§ av utbetalningarnas storlek under de första fem åren skall det också bortses från sådana förändringar som beror på värdeutvecklingen av underlaget för sådan villkorad återbäring som avses i 7 kap. 1 § första stycket 4 försäkringsrörelselagen.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

2. För försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet och inte förnyats därefter (äldre försäkringar) gäller äldre bestämmelser om utbetalningar börjat betalas ut från pensionsförsäkringen före den 1 januari 2007. Har förnyelse skett efter ikraftträdandet gäller den nya lagen.

3. De nya bestämmelserna skall tillämpas på äldre försäkringar från vilka försäkringsbelopp börjar betalas ut efter utgången av december 2006.

2 Bakgrund

2.1 Livförsäkringar

Uttrycket livförsäkring är inte direkt definierat i lagstiftningen men används för att beteckna försäkring för dödsfall eller för livsfall, 97 § lagen (1927:77) om försäkringsavtal. Livsfall används som beteckning för händelse som inträffar i en persons liv, t.ex. att man uppnår en viss ålder. Civilrättsliga regler om livförsäkringsavtal finns i lagen om försäkringsavtal. Dessa regler är i huvudsak dispositiva, dvs. de gäller bara i den mån inte annat anges i försäkringsvillkoren. De regler som finns för att skydda försäkringstagaren är dock i ganska stor utsträckning tvingande.

Näringsrättsligt görs det, inom ramen för begreppet livförsäkring, åtskillnad mellan fondförsäkring och andra livförsäkringar. Med fondförsäkring avses sådan livförsäkring som är knuten till fonder vilka förvaltas av fondförvaltare som har rätt att driva fondverksamhet enligt lagen (2004:46) om investeringsfonder, se 2 kap. 3 b § första stycket 3 försäkringsrörelselagen (1982:713). Försäkringsbolaget placerar i detta fall premierna i andelar i fonder som försäkringstagaren bestämmer och som är knutna till försäkringen. För dessa placeringar står försäkringstagaren risken.

Skatterättsligt delas livförsäkring in i två huvudgrupper, pensionsförsäkring (P-försäkring) och kapitalförsäkring (K-försäkring). För att en försäkring skall behandlas som en P-försäkring uppställs även i inkomstskattelagen (1999:1229) ett antal civilrättsliga förutsättningar, s.k. kvalitativa villkor. I inkomstskattelagen anges också att försäkringsavtalet skall innehålla de villkor som avgör om försäkringen är en P-försäkring. Livförsäkringar som inte uppfyller dessa kvalitativa villkor anses skattemässigt vara K-försäkringar.

Livförsäkringar meddelas av försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag som har fått tillstånd (koncession) till detta enligt försäkringsrörelselagen. Även utländska försäkringsgivare och understödsföreningar kan meddela livförsäkringar.

I försäkringsrörelselagen finns grundläggande bestämmelser rörande driften av sådan rörelse, bl.a. om försäkringsbolags ledning och bolagsstämma, om försäkringstekniska avsättningar, skuldtäckning, kapitalbas, solvensmarginal och placering av tillgångar samt om tillsyn. För utländska försäkringsgivare och understödsföreningar finns särskilda bestämmelser om livförsäkringsverksamhet i lagen (1998:293) om utländska försäkringsgivares verksamhet i Sverige respektive lagen (1972:262) om understödsföreningar.

2.2 Inkomstbeskattning av livförsäkring

Skattereglerna för livförsäkringar saknar motsvarighet i försäkringsrörelselagstiftningens definition av försäkringsklasser i direkt livförsäkringsverksamhet.

Skatterättsligt delas livförsäkring in i K- och P-försäkringar. Den skattemässiga behandlingen av de två slagen av försäkringar skiljer sig

väsentligen åt. Premier för P-försäkringar får dras av inom vissa beloppsmässiga begränsningar som anges i 28 och 59 kap. inkomstskattelagen och utfallande belopp skall tas upp som intäkt enligt 11 kap. samma lag. Premier för K-försäkringar får normalt inte dras av och utfallande belopp är skattefria.

Om en försäkring är en P- eller K-försäkring har inte bara betydelse vid inkomstbeskattningen utan även vid uttag av avkastningsskatt och förmögenhetsskatt. Avkastningsskatt tas t.ex. ut med 15 procent på P-försäkringar och med 27 procent på K-försäkringar.

För en P-försäkring gäller alltså dels att premierna för försäkringen får dras av vid inkomstbeskattningen, dels att kapital hänförligt till försäkringen beskattas enligt en lägre skattesats än annat sparande.

Denna skattemässigt gynnade behandling av P-försäkringar har tillkommit med syfte att underlätta uppbyggnaden av ett tillfredsställande pensionsskydd. De särskilda villkor som en P-försäkring skall uppfylla avser att avgränsa ett sådant pensionssparande från annat sparande som inte skall omfattas av några skattelättnader. Dessa s.k. kvalitativa villkor är utformade så att de säkerställer att sparandet i P-försäkringen sker för ett egentligt och varaktigt pensionsbehov.

De kvalitativa villkor som en P-försäkring skall uppfylla anges i 58 kap. 4–16 §§ inkomstskattelagen. Det är särskilt angett att försäkringsavtalet skall innehålla de villkor som avgör om försäkringen är en P-försäkring. Avtalet får inte innehålla villkor som är oförenliga med bestämmelserna om P-försäkring. Om en livförsäkring inte uppfyller de kvalitativa villkoren är den en K-försäkring. Förfoganden över en P-försäkring är utan verkan, om förfogandet skett i strid med försäkringsvillkor som skall tas in i försäkringsavtalet (3 § lagen om försäkringsavtal).

Ett villkor för P-försäkring är att den inte får medföra rätt till andra försäkringsbelopp än sådana som betalas ut

1. till den försäkrade när denne uppnått en viss ålder (ålderspension),
2. till den försäkrade när dennes arbetsförmåga är nedsatt helt eller delvis (sjukpension), eller
3. till närmare angivna efterlevande till den försäkrade (efterlevandepension).

Ett annat villkor som en P-försäkring skall uppfylla är att ålders- och efterlevandepensionen under de första fem åren skall betalas ut med samma belopp vid varje utbetalningstillfälle eller med stigande belopp (58 kap. 11 och 14 §§ inkomstskattelagen). Syftet med femårsregeln är att utbetalningarna skall fördelas så att de tillgodoser ett varaktigt pensionsbehov och att engångsersättningar inte möjliggörs så att försäkringen i praktiken kommer att fungera som en K-försäkring.

I fråga om fondförsäkringar skall det vid bedömningen av utbetalningarnas storlek under de första fem åren bortses från sådana förändringar av beloppen som beror på fondandelarnas kursutveckling (58 kap. 15 § inkomstskattelagen).

2.3 Livförsäkringsverksamheten

2.3.1 Allmänt om försäkringen

Livförsäkring kan meddelas som antingen fondförsäkring eller traditionell livförsäkring. Försäkringsavtal som avser traditionell livförsäkring meddelas av försäkringsaktiebolag (såväl sådana som drivs enligt ömsesidiga principer som vinstutdelande), rent ömsesidiga försäkringsbolag och av understödsföreningar. Fondförsäkring meddelas i huvudsak av vinstutdelande försäkringsaktiebolag. Fondförsäkring och andra livförsäkringar får numera meddelas i samma juridiska person.

Försäkringstagarna underrättas kontinuerligt om värdeutvecklingen av det sparande som sker i försäkringen. När det gäller fondförsäkringar motsvaras värdet på försäkringen av värdet på fondandelarna som bolaget innehar för försäkringstagarens räkning. I fråga om traditionell livförsäkring motsvaras det värde som försäkringstagarna informeras om av dels ett garanterat belopp, dels ett icke-garanterat värde. I försäkringsavtal som avser traditionella livförsäkringar utfästs således ett garanterat försäkringsbelopp som skall betalas ut till försäkringstagaren. Härutöver ger försäkringsavtalet dessutom normalt försäkringstagaren rätt till en icke-garanterad del av de medel som uppstår i rörelsen om resultatet av försäkringsrörelsen blir gynnsammare än vad som antagits vid premieberäkningen.

En icke-garanterad del kan alltså genereras i bolaget, utöver de medel som krävs för att täcka de garanterade försäkringsbeloppen och övriga kostnader i rörelsen. En definitiv tilldelning – gottskrivning – av överskott sker emellertid först i samband med varje enskild utbetalning från försäkringen.

En gränsdraging måste göras mellan försäkringens värde *före* försäkringsfallet och utbetalningarnas belopp *därefter*.

2.3.2 Försäkringens värde före försäkringsfallet

I ett vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag består försäkringarnas icke-garanterade värde av så kallad *villkorad återbäring*, 7 kap. 1 § första stycket 4 försäkringsrörelselagen. Även om det i dag i huvudsak är vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag som meddelar försäkringar med villkorad återbäring finns det inget som hindrar att sådana meddelas av bolag som inte är vinstutdelande.

Den villkorade återbäringen har en direkt koppling till försäkringsavtalet och värdeutvecklingen av återbäringen avgörs av delar av försäkringsbolagets resultat.

Försäkringsbolag skall göra försäkringstekniska avsättningar för villkorad återbäring. Försäkringstagarna skall därmed inte stå en allmän rörelserisk beträffande denna post (se prop. 1998/99:87 s. 203). Tillgångar motsvarande sådan återbäring omfattas av förmånsrätt enligt 4 a § förmånsrättslagen (1970:979). Reglerna för villkorad återbäring är snarlika de för fondförsäkringar.

De avtalsvillkor som styr den villkorade återbäringen kan se ut på olika sätt. De kan vara finansiella eller aktuariella. De kan också vara kopplade till i avtalen specificerade driftskostnader. Dessa kostnader skall vara

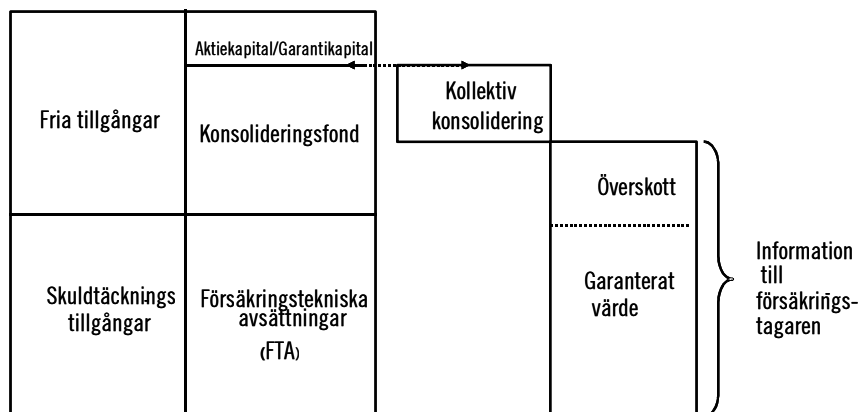
möjliga att identifiera och kontrollera så att försäkringstagarna får del av överskott om kostnaderna blir lägre än vad avgiftsuttaget baserats på.

Det finns betydande skillnader mellan å ena sidan hur villkorad återbäring hanteras och å andra sidan hur försäkringstagarnas andel i överskott normalt skall hanteras i icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag och i rent ömsesidiga försäkringsbolag. För försäkringstagarnas andel i överskottet finns varken en direkt koppling till försäkringsavtalet eller till försäkringsbolagets balansräkning. Försäkringsbolaget behöver inte göra några försäkringstekniska avsättningar avseende de värden motsvarande andel i överskott som försäkringstagarna informerats om. Orsaken är att överskottet inte är garanterat och att det därmed kan sänkas vid behov. Konsekvensen blir att dessa värden närmast svarar mot eget kapital. Värdena är tillgängliga för allmän förlusttäckning och bär alltså allmän rörelserisk.

Det är ovanligt att försäkringsavtalet – utom i fråga om villkorad återbäring – reglerar hur och när överskottsmedel skall fördelas till försäkringstagarna. Överskottet fördelas i stället preliminärt mellan försäkringstagarna i huvudsak enligt den s.k. retrospektivreservmetoden. Metoden innebär vanligtvis en utjämning över tiden av försäkringens värdetillväxt. Försäkringsbolagets resultat fördelas löpande ut på de enskilda försäkringarna, men fördelningen utjämnas över tiden. Tekniken innebär att värdet av de tillgångar som bolaget har för försäkringstagarnas räkning kan vara både högre eller lägre än det samlade försäkringsvärdet.

Konsekvensen av retrospektivreservmetoden är att beskeden som lämnas till försäkringstagarna om det garanterade värdet eller överskottet, eller summan av dem, inte har någon direkt motsvarighet i bolagets balansräkning. Det sammanlagda värdet av de garanterade beloppen och de preliminärt fördelade överskotten som försäkringstagarna får besked om kan alltså såväl överstiga som understiga värdet av de tillgångar som bolaget har för deras räkning. Skillnaden mellan det värde som försäkringstagarna får besked om och värdet på bolagets tillgångar utgör den s.k. kollektiva konsolideringen. Metoden syftar till att minska risken för att försäkringarnas värde skall behöva sättas ned kort innan försäkringsutbetalningen skall göras.

Figur 1: Jämförelse mellan balansräkningen och det värde som försäkringstagarna får besked om

Om bolagets kollektiva konsolidering är positiv är det värde som försäkringstagaren får besked om mindre än värdet av de tillgångar som försäkringen svarar mot. Om bolagets kollektiva konsolidering däremot är negativ gäller det omvända. Värdet som försäkringstagarna underrättats om är i detta fall större än motsvarande tillgångar.

Det totala värdet som försäkringstagarna får besked om förändras över tiden med den s.k. återbäringsräntan som bestäms bl.a. utifrån antaganden om framtida avkastning på försäkringsbolagets tillgångar. Det innebär att om den faktiska avkastningen senare visar sig bli lägre än vad som förväntats, har försäkringstagarna fått besked om för stora värden. Den kollektiva konsolideringen – skillnaden mellan värdet på bolagets tillgångar och försäkringarnas värde som försäkringstagarna informerats om – blir då sämre än den målsättning som satts upp.

Reallokering

Reallokering kan endast förekomma beträffande preliminärt fördelade överskott, dvs. endast i icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag och i rent ömsesidiga försäkringsbolag. En s.k. momentan reallokering innebär att försäkringsbolaget skriver ner det preliminärt fördelade överskottet, vilket förbättrar den kollektiva konsolideringen. Det garanterade värdet kan däremot inte sänkas eftersom det följer av avtal. Samma effekt som vid en momentan reallokering uppnås när återbäringsräntan är lägre än den garanterade räntan. Det garanterade värdet växer då snabbare än hela försäkringens värde vilket minskar överskottets andel av det värde som försäkringstagaren informerats om, s.k. kontinuerlig reallokering. På ett motsatt sätt kan också en momentan allokering ske, vilket innebär att försäkringsbolaget skriver upp det preliminärt fördelade överskottet.

2.3.3 Utbetalade belopp efter försäkringsfall

Den brist i överensstämmelse mellan de värden som försäkringstagarna informeras om och värdet på bolagets tillgångar som kan uppstå när överskottet fördelas mellan försäkringstagarna enligt retrospektivreservmetoden, får praktisk betydelse först när utbetalningar skall påbörjas. Utbetalningar från försäkringen kan antingen ske som en engångsutbetalning eller genom periodiska utbetalningar.

Vid periodiska utbetalningar, vilka är av intresse här, beräknas värdet om till en serie av betalningar. Vid varje utbetalningstidpunkt läggs en del av avtalets vinstandel till pensionsutbetalningarna som ett tilläggsbelopp till den utbetalning som har garanterats i försäkringsavtalet. Den garanterade pensionsutbetalningen kompletteras alltså med ett tilläggsbelopp. Värdeutvecklingen på tilläggsbelopp i form av villkorad återbärning regleras i försäkringsavtal. Försäkringsbolagen har däremot ofta stor frihet att välja hur de vill reglera tilldelningen av tilläggsbelopp på grund av annan andel i överskott.

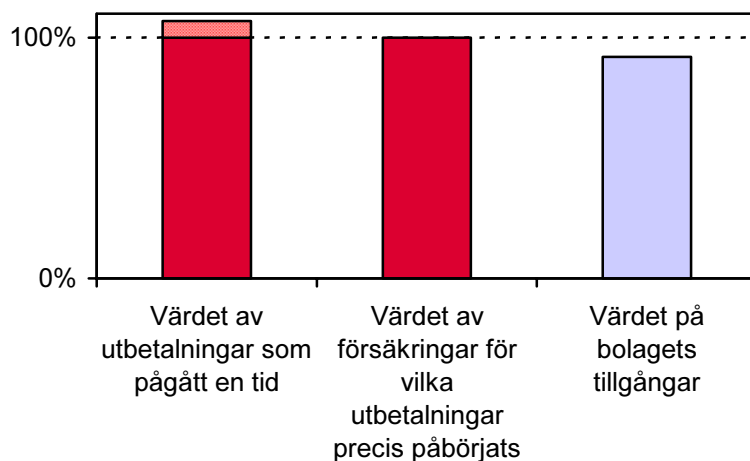
När retrospektivreservmetoden används kan det vidare uppstå fördelningsproblem mellan olika generationer av försäkringstagare. Tilläggsbeloppet har en direkt koppling till de överskottsvärden som försäkringstagarna underrättas om. Det innebär att när utbetalningar sker under en

period när den kollektiva konsolideringen är negativ beräknas utbetalningarna utifrån ett högre värde än vad bolaget har tillgångar till. Då uppstår fördelningsproblem mellan olika generationer av försäkringstagare, eftersom bolaget betalar ut ett högre tilläggsbelopp än som motsvarar försäkringens andel av den faktiska värdetillväxten på bolagets tillgångar. För att inte den negativa kollektiva konsolideringen skall bli ännu större måste en sådan ”överutbetalning” täckas genom att värdet på försäkringar som bolaget ännu inte börjat betala ut sänks i motsvarande grad.

Förutom att tilläggsbeloppet bestäms utifrån de värden som lämnats till försäkringstagarna kan ytterligare en brist i överensstämmelse uppstå. Försäkringar under utbetalning skall nämligen också tillföras eventuella överskott som uppstår i rörelsen *efter* att utbetalningen påbörjats. Tilläggsbeloppet bestäms därför också utifrån bl.a. antaganden om framtida avkastning på kapitalet under utbetalningstiden (prognosränta). Om den verkliga avkastningen blir lägre än prognosräntan kan utbetalningarna bli för stora även i förhållande till andra generationer av försäkringstagare under utbetalning.

Den fördelningsproblematik som kan uppstå vid t.ex. en utdragen börsnedgång, som inte pareras fullt ut av sänkta återbäringsräntor och prognosräntor, berör tre kategorier av försäkringstagare. Försäkringstagare, vars utbetalningar har påbörjats sedan en tid, får högre utbetalningar än försäkringstagare vars utbetalningar precis har påbörjats. De senare får i sin tur del av högre värden på bekostnad av kvarvarande försäkringstagare.

Figur 2: Fördelningsproblematik med retrospektivreservmetoden

2.3.4 Sänkning av påbörjade utbetalningar

Hittills har livförsäkringsbolagens ekonomiska ställning varit så god att utgående pensioner har kunnat betalas ut med minst samma belopp vid varje utbetalningstillfälle, dvs. tilläggsbeloppet har inte sänkts när väl pensionen har börjat betalas ut. Denna policy, även kallad ”Allan-regeln”, har tillämpats i försäkringsbranschen sedan 1960-talet. Under denna tid har emellertid försäkringsbolagen inte utsatts för någon

påfrestning som kan jämföras med den utdragna och kraftiga börsnedgång som har präglat senare år. Det nuvarande läget har fått till följd att en policy om att inte sänka tilläggsbeloppet för påbörjade utbetalningar kommer i strid med den skälighetsprincip som gällde för försäkringsavtal tecknade före den 1 januari 2000 och den kontributionsprincip som är tillämplig för avtal tecknade därefter, se 12 kap. 6 § försäkringsrörelselagen. Dessa principer innebär i korthet att överskottet skall fördelas mellan försäkringstagarna utifrån deras respektive bidrag till det uppkomna överskottet. I annat fall uppkommer den fördelningsproblematik mellan tre kategorier försäkringstagare som redovisats i föregående avsnitt. Flera icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag och rent ömsesidiga försäkringsbolag har därför under hösten 2003 sänkt tilläggsbeloppen för försäkringar under pågående utbetalning.

3 Överväganden och förslag

3.1 Utbetalningarnas storlek

Förslag: Påbörjade utbetalningar av ålders- och efterlevandepension på grund av pensionsförsäkring får inte sänkas under de första fem åren i förhållande till den senaste gjorda utbetalningen. Det gäller såväl garanterade belopp som tilläggsbelopp i form av återbäring eller annan andel i överskott.

Skälen för promemorians förslag: Ålders- och efterlevandepension som betalas ut på grund av pensionsförsäkring (P-försäkring) skall enligt villkoret i 58 kap. 11 och 14 §§ inkomstskattelagen (1999:1229) under de första fem åren betalas ut med samma belopp vid varje utbetalningstillfälle eller med stigande belopp. Villkoret är ett av flera som skattelagstiftningen ställer upp för P-försäkringar. Frågan om innebörden av villkoret aktualiserades när flera försäkringsbolag under hösten 2003 sänkte tilläggsbeloppen för försäkringar under pågående utbetalning.

Den svenska traditionella livförsäkringsprodukten är numera uppbyggd så att tilldelning av överskottet i bolaget sker först vid varje utbetalning. Med en sådan försäkringskonstruktion är det svårt att på förhand fastställa hur stort det slutliga försäkringsbeloppet kommer att bli, utöver vad som har garanterats i avtal eller på annat sätt. Den icke-garanterade andelen i bolagets överskott som belöper på varje enskild försäkring är beroende av den framtida avkastningen på inbetalade premier.

Försäkringsrörelselagen (1982:713) uppställer vidare krav på rimlig rättvisa mellan olika kollektiv av försäkringstagare i enlighet med skälighets- och kontributionsprinciperna.

Det får mot denna bakgrund anses förklarligt att villkoret om att pensionen inte får sänkas under de första fem åren har kommit att tillämpas så att det för traditionella livförsäkringar endast avser belopp som garanteras i försäkringsavtal eller på annat sätt och att det tilläggsbelopp i form av återbäring eller annan andel i överskott som gottskrivs försäkringstagarna vid utbetalningarna inte omfattas av villkoret. Denna tolkning av villkoret har också återspeglats i tillämpningen av försäkrings-

rörelselagens regler om bl.a. beräkning av försäkringstekniska avsättningar och skuldtäckning. Vid villkorets tillkomst synes det inte heller ha gjorts något egentligt ställningstagande till om villkoret avser att omfatta både det garanterade beloppet och tilläggsbeloppet eller bara det garanterade.

Villkoret att pensionen inte får sänkas under de första fem utbetalningsåren, skall ses tillsammans med kravet att pensionen från en P-försäkring normalt skall betalas ut under minst fem år. Detta krav på minsta utbetalningstid är grundläggande för det pensionssyfte som en P-försäkring skall ha och förhindrar engångsutbetalningar. För att syftet skall kunna uppfyllas måste det dock kompletteras med att utbetalningarna sker med ett visst minsta belopp. I annat fall kan pensionssyftet enkelt kringgås genom maskerade engångsutbetalningar.

Den tillämpning som den aktuella bestämmelsen har fått innebär att det minsta beloppet som skall betalas ut under femårsperioden motsvarar det i försäkringsavtalet garanterade beloppet. Kopplingen till det i försäkringsavtalet garanterade beloppet är emellertid otillräcklig för att säkerställa att en P-försäkring bara används för egentliga pensionssyften. Den öppnar i stället för livförsäkringar som inte behöver ha ett egentligt pensionssyfte. Vad som avses med det garanterade beloppet regleras nämligen enbart i försäkringsavtalet. En koppling till det garanterade beloppet skulle alltså innebära att det överlämnas till avtalsparterna att bestämma vad som skall betalas ut under femårsperioden. I praktiken skulle försäkringen i princip kunna ge rätt till ett engångsbelopp, vilket inte kan accepteras.

Det är således inte möjligt att fortsättningsvis kombinera kravet på att pensionsutbetalningarna skall fortgå under minst fem år med att det endast skall avse det i försäkringsavtalet garanterade beloppet. En annan lösning måste övervägas.

De villkor som skattelagstiftningen ställer upp för att en försäkring skall behandlas som en P-försäkring är av central betydelse för hur försäkringsbolagen utformar sina livförsäkringar. Reglerna syftar ytterst till att avgränsa det speciella område inom sparandet som skall få del av de gynnsammare skattereglerna som gäller för pensionssparande.

P-försäkringens möjlighet att konkurrera med andra sparformer beror till stor del på möjligheterna att utforma försäkringsvillkoren så att de svarar mot försäkringstagarens önskemål. Villkoren har bl.a. betydelse för vilken avkastning som kan förväntas på sparandet och den risk som är förenad med denna. Om villkoren för P-försäkringen är restriktiva kan det antas att sparandet i P-försäkringar blir mindre attraktivt och att sparandet styrs över till andra sparformer. Om villkoren i stället är generösa kan man förvänta sig att sparandet i P-försäkringar ökar, antagligen på bekostnad av att sparande i andra former minskar.

Det huvudsakliga skälet till en förmånligare beskattning av pensionsparande jämfört med annat sparande är att stimulera till ett ökat långsiktigt sparande inför pensioneringen. Utan skattelättnader skulle ett sådant långsiktigt sparande kunna framstå som mindre lockande och därför ske i mindre utsträckning än vad som är önskvärt. De skattemässiga villkor som lämpligen bör ställas upp för P-försäkringar bör således avspegla en avvägning mellan å ena sidan önskemålet om att stimulera till ett långsiktigt sparande och, å den andra, att skattegynnandet inte avser

annat sparande än sådant som har ett egentligt pensionssyfte. Något giltigt skäl att låta sparande för annat ändamål få del av de gynnsammare skattereglerna för pensionssparande finns inte.

Det är framför allt mot denna bakgrund som de skattemässiga villkoren för P-försäkringar bör vara utformade.

Ett väsentligt inslag i ett pensionssyfte är att pensionen är tillförlitlig. Efter pensioneringen är det svårt att kompensera sig för ett inkomstbortfall. Om det finns en risk för att pensionen kan komma att minska bör det inte råda någon som helst oklarhet om vilka riskerna är och vem som bär risken för att detta kan inträffa. Så är t.ex. förhållandet med fondförsäkringar och sådana försäkringar där den icke-garanterade delen motsvarar villkorad återbäring (se vidare i avsnitt 3.2). För försäkringar som inte innehåller dessa element är det dock rimligt att kräva att den påbörjade utbetalade pensionen inte sänks. En rimlig avvägning är att detta krav skall gälla under de inledande fem åren och att detta skall gälla både belopp som har garanterats i försäkringsavtal eller liknande och belopp som beror på återbäring eller annan andel i överskott.

Sammanfattningsvis föreslås att påbörjade utbetalningar från en P-försäkring inte får sänkas under de första fem åren i förhållande till den senaste gjorda utbetalningen. Detta gäller oberoende av om utbetalningen avser garanterade belopp eller tilläggsbelopp. Efterföljande utbetalningar kommer därmed antingen att motsvara föregående belopp eller hela tiden vara stigande. Detta innebär också att försäkringstekniska avsättningar måste göras för att täcka det åtagande som tilläggsbeloppet motsvarar under utbetalningsfasen.

Förslaget föranleder ändringar i 58 kap. 11 och 14 §§ inkomstskattelagen.

3.2 Särskilt om villkorad återbäring

Förslag: Vid bedömningen av om utbetalningar från pensionsförsäkring sker med samma belopp eller stigande belopp skall bortses från förändringar som beror på värdeutvecklingen av underlaget för villkorad återbäring.

Skälen för promemorians förslag: Förslagen i föregående avsnitt innebär att förutsättningarna för utformningen av traditionella livförsäkringar förändras. Möjligheten att sprida både finansiella risker och försäkringsrisker över tid kommer i viss utsträckning att begränsas. Till den del försäkringskapital under utbetalning är garanterat, och därmed inte längre tillgängligt för riskfördelning, kommer förslagen dessutom att medföra förändrade möjligheter för försäkringsbolagen att sprida försäkringsrisk och finansiell risk mellan olika kollektiv av försäkringstagare. En annan konsekvens är att försäkringsbolagen i ökad utsträckning kan behöva placera medel i obligationer, med effekter för avkastningen på kapitalet. Det bör mot denna bakgrund övervägas om konsekvenserna som förslaget kan antas få på P-försäkringen kan mildras.

Ett väsentligt inslag i pensionssyftet är, som framhållits ovan, att pensionen är tillförlitlig. Efter pensioneringen är det svårt att kompensera sig för ett inkomstbortfall. Om det finns en risk för att pensionen kan komma

att sänkas är det därför önskvärt att det inte råder någon som helst oklarhet om vilka riskerna är, och vem som bär risken för att pensionsbeloppen kan komma att sänkas. Dessa förhållanden bör vara tydligt reglerade i försäkringsavtalet och inte kunna ensidigt ändras av försäkringsbolaget. Avtalsvillkoren bör också specificera avgiftsuttaget för sådana kostnader som är svåra att identifiera och kontrollera. En sådan reglering i avtalen innebär att pensionsutbetalningarna inte bör kunna påverkas av en allmän rörelserisk.

Dessa krav uppfylls i dag av fondförsäkringar och sådana livförsäkringar som innehåller villkorad återbäring. I båda fallen framgår det i försäkringsavtalet vilka risker som bärs av försäkringstagarna respektive försäkringsbolaget.

Villkorad återbäring skall enligt 7 kap. 1 § första stycket 4 försäkringsrörelselagen vara kopplad till värdeförändringar på tillgångar eller till ett visst försäkringstekniskt resultat. De specifika avtalsvillkor som parterna utifrån detta kommer överens om kan se ut på olika sätt och vara finansiella eller aktuariella. Försäkringstagarna skall genom den villkorade återbäringen inte bära någon allmän rörelserisk, utan försäkringsbolagets ersättning för denna risk är kopplad till i avtalen specificerade driftskostnader som kan identifieras och kontrolleras. Av försäkringsavtalet följer således vilka faktorer som utbetalningarnas storlek bestäms av, samt det avgiftsuttag för driftskostnader och rörelserisk som belastar försäkringen. Vidare skall även villkor för fördelningen som avviker från kontributionsmetoden framgå av försäkringsavtalet.

För försäkringar som innehåller villkorad återbäring kan det, liksom för fondförsäkringar, således genom en kontroll av innehållet i försäkringsavtalet slås fast om försäkringen är sådan att den säkerställer ett verkligt pensionsbehov och inte medger maskerade engångsutbetalningar.

Försäkringsbolag skall – i likhet med vad som gäller för fondförsäkringsåtaganden – göra försäkringstekniska avsättningar för villkorad återbäring. Tillgångarna som motsvarar dessa avsättningar omfattas också av förmånsrätt.

Mot bakgrund av de särdrag som gäller för villkorad återbäring är det rimligt att, på motsvarande sätt som i fråga om fondförsäkring, tillåta att pensionsbeloppen får sänkas, om sänkningarna beror på värdeutvecklingen av underlaget för villkorad återbäring.

Med en sådan lösning mildras eventuella negativa konsekvenser för utbudet av P-försäkringar. Den ger också i skäligen omfattning fortsatt flexibilitet i utformningen av försäkringar och att man undviker tillämpningssvårigheter när det gäller försäkringsrörelsereglerna.

Som tidigare konstaterats kan även icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag och rent ömsesidiga försäkringsbolag tillhandahålla en försäkring med villkorad återbäring. Vissa justeringar i den traditionella livförsäkringar kan därmed förutses. I den mån de utbetalningar som inte får sänkas även skall omfatta andel i bolagets överskott måste en tilldelning av överskottet ske, antingen i form av garanterade eller villkorade belopp. För försäkringsbolag som inte använder sig av villkorad återbäring som metod för hantering av överskottsmedel kommer P-försäkringens överskott under de första fem utbetalningsåren därmed inte längre kunna utgöra en del av bolagets riskkapital. Eftersom bolaget

måste göra försäkringstekniska avsättningar för medel som garanterats eller villkorats innebär tilldelningen vidare att det belopp för vilket avsättningar skall göras ökar. Detta leder i sin tur till att ett högre kapitalkrav kommer att ställas på bolaget.

Utformningen av P-försäkringen kan t.ex. komma att utvecklas så att överskott i samband med att utbetalningarna påbörjas, villkoras på sådana delar av försäkringsbolagets resultat som inte bär rörelserisk. Villkorad återbäring som metod för att fördela överskott kan också väntas öka.

För försäkringstagarna innebär förändringen att försäkringarna blir mer förutsägbara. Utbetalningar kan påbörjas till ett lägre belopp för att sedan öka under utbetalningstiden. På så sätt säkerställs det att utbetalningarna inte skall behöva minskas under de första fem åren. Utbetalningar kan också ske till ett garanterat belopp kombinerat med en villkorad del, vars värdeutveckling avgörs av villkor som följer av försäkringsavtalet och som således kan variera i storlek under utbetalningstiden.

Förslaget föranleder ändring i 58 kap. 15 § inkomstskattelagen.

3.3 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Förslag: De nya bestämmelserna skall gälla från den 1 januari 2005. För försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet och inte förnyats därefter (äldre försäkringar) skall äldre bestämmelser gälla om utbetalningar från pensionsförsäkringen påbörjats före den 1 januari 2007. Har förnyelse skett efter ikraftträdandet gäller de nya bestämmelserna.

Skälen för promemorians förslag: De nya bestämmelserna bör gälla från den 1 januari 2005. Äldre bestämmelser bör gälla för försäkringsavtal som har ingåtts före ikraftträdandet och inte förnyats därefter (äldre försäkringar) såvida utbetalningar har påbörjats före den 1 januari 2007.

När det gäller äldre försäkringsavtal kan försäkringsbolagen behöva göra vissa förändringar i de försäkringstekniska avsättningarna. Det får därför anses nödvändigt med en övergångsperiod om två år. De nya reglerna bör alltså tillämpas på äldre försäkringar från vilka försäkringsbelopp börjar betalas ut under 2007.

4 Effekter för offentliga finanser

Förslagen bedöms inte få några offentligfinansiella effekter.

5 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)

58 kap.

11 och 14 §§

Ett nytt *andra stycke* har införts i respektive paragraf. De tidigare andra styckena utgör därefter ett nytt tredje stycke i paragraferna.

I *andra stycket* anges vad som skall avses med utbetalningarnas storlek under de första fem åren. Därvid skall hänsyn tas både till belopp som har garanterats i försäkringsavtal eller liknande och till belopp som beror på återbäring eller annan andel i överskott (icke-garanterade belopp).

Ändringen innebär att storleken på utbetalningarna under nämnda tid inte får sänkas i förhållande till den senaste gjorda utbetalningen. Detta gäller oberoende av om utbetalningen avser garanterade eller icke-garanterade belopp.

Med belopp som likställs med garanterade belopp avses ensidigt av försäkringsrörelsen företagna höjningar av det garanterade beloppet utöver vad som framgår av avtalet. Med belopp som beror på återbäring eller annan andel i överskott avses en icke-garanterad del av det överskott som har genererats i bolaget utöver de medel som krävs för att täcka de garanterade försäkringsbeloppen och övriga kostnader i rörelsen.

15 §

I paragrafen har ett nytt *andra stycke* införts och som innebär att det vid bedömningen enligt 11 och 14 §§ av om pensionsutbetalningen skett med samma eller stigande belopp under de första fem åren, skall bortses från sådana förändringar som beror på värdeutvecklingen av underlaget för villkorad återbäring. Med avseende på underlaget skall den villkorade återbäringen, som anges i 7 kap. 1 § första stycket 4 försäkringsrörelselagen (1982:713), vara kopplad till värdeförändringar på tillgångar eller ett visst försäkringstekniskt resultat.

Den villkorade återbäringens värde påverkas naturligtvis också vid utbetalningar, men ingen hänsyn skall tas till sådana förändringar. Detta innebär, annorlunda uttryckt, att om utbetalningar skall ske under fem år och det första årets utbetalningar minskar underlaget från 100 till 80, skall nästa år utbetalas en fjärdedel av värdet på underlaget vid ingången av det året (dvs. 20 om ingen värdeförändring av underlaget har skett utöver vad som följer av utbetalningen).

Ändringen kommenteras närmare i avsnitt 3.2.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagen skall träda i kraft den 1 januari 2005.

Av *andra och tredje punkterna* framgår att äldre bestämmelser alltjämt skall gälla för äldre försäkringar, dvs. försäkringsavtal som tecknats före ikraftträdandet och inte förnyats därefter, i det fall utbetalningar från försäkringen börjat ske före den 1 januari 2007. För utbetalningar från

äldre försäkringar som startar från och med denna dag kommer de nya reglerna att bli tillämpliga. Därutöver gäller de nya bestämmelserna vid förnyelse eller ändring av försäkringsavtal som sker efter ikraftträdandet.